

Стаднік Н.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та методик
природничо-математичних дисциплін

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** Дана стаття піднімає актуальні проблеми багатоаспектності підготовки вчителів України порівняно з європейськими країнами, обґрунтовує необхідність вдосконалення системи формування самостійності як у вищих учбових закладах педагогічної спрямованості, так і в сучасних школах.*

***Ключові слова:** вчитель початкових класів, педагогічне керівництво, самостійність, педагогічна підготовка вчителів.*

Постановка проблеми. Нові економічні, політичні, соціальні та інформаційні реалії вносять свої корективи у шкільну освіту й систему професійної підготовки майбутніх учителів. У «Національній доктрині розвитку освіти України» зазначається, що «підготовка педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти». Передусім це стосується підготовки вчителів початкових класів, від діяльності яких значною мірою залежатиме розвиток самостійності у виборі стилю і способу життя дитини, виховання зрілої, здорової, гармонійно розвинутої особистості. Підґрунтя ж цієї роботи закладаються у початкових класах учителями, оскільки згідно з «Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» вчитель початкової школи здійснює і класне керівництво, що вимагає певних знань, умінь і навичок впровадження нового змісту, інноваційних підходів до педагогічної діяльності. Тому передбачається поєднання функцій вихователя, викладача, організатора життєдіяльності учнів, активного учасника комунікації з дітьми та їхніми батьками, дослідника педагогічного процесу, консультанта, громадського діяча.

У зв'язку з цим існує необхідність визначення та обґрунтування основних напрямків використання та впровадження нових, більш продуктивних шляхів професійної підготовки сучасного вчителя, який готовий до практичного втілення якісних змін в систему освіти, має потребу самостійно працювати над власним

особистісним потенціалом та іміджем, постійно вдосконалює себе. Тільки такий педагог може повноцінно сформувати в дітей, з якими працює, дієві, досконалі засоби самостійності, найефективніше виховати свідомість та бажання пізнавати нове, виражати власну думку й легко знаходити вихід із складних незвичних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки компетентного вчителя у справі педагогічного керівництва самостійною роботою учнів для нашого суспільства зараз стала настільки актуальною, що примушує активізувати зусилля вчених різних напрямків і галузей знань довкола питань розвитку і саморозвитку самостійності особистості у поєднанні з іншими її індивідуально-психологічними якостями.

Учені в галузі філософії, культурології, психології та педагогіки (Л.Бабіч, В.Біблер, М.Бердяєв, І.Бех, Ю.Бондарчук, Л.Виготський, М.Данилов, В.Євдокимов, Е.Ільєнков, В.Кемеров, В.Лозова, Л.Люблинська, П.Підкасистий, О.Савченко, С.Сисоєва та ін.) підкреслюють вирішальне значення і важливість фундаментальної науково-методичної підготовки вчителя будь-якого фаху до формування самостійності учнів, до педагогічного керівництва цим процесом.

Цілі статті. Розкрити особливості підготовки майбутнього вчителя до керівництва самостійною роботою учнів, виділити загальні критерії сформованості готовності вчителя до керівництва самостійною роботою учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні особлива увага надається науковим пошукам шляхів підготовки вчителя початкових класів не як предметника, якого готували у недавньому минулому, фахівця, який мав навчити дітей найпростішим загальнонавчальним умінням і навичкам та забезпечити початки предметної обізнаності, а вчителя-фасилітатора, організатора доцільної життєдіяльності учня.

У зв'язку з цим, посилюється вплив психолого-педагогічних факторів на професійну підготовку вчителя-початківця, органічне поєднання функцій вихователя, викладача, організатора життєдіяльності учнів, активного учасника

комунікації з дітьми та їх батьками, дослідника педагогічного процесу, консультанта, громадського діяча.

Функції вчителя початкових класів у новому соціумі стали, таким чином, значно ширшими, ніж учителя-предметника. Він одночасно, протягом чотирьох років, здійснює, перш за все, особистісний вплив на розвиток кожного учня, будучи і класоводом (класним керівником), і викладачем значної кількості різних за предметною спеціалізацією навчальних предметів.

Він моделює, проектує педагогічні цілі, планує, організовує, корегує, стимулює, створює умови для активного особистісного самовиявлення учнів, самостійного пошуку ними не тільки пізнавальної інформації, але й способів поведінки та життєдіяльності в умовах швидко змінювального середовища.

Саме через ці сучасні вимоги студенти педагогічної спеціальності мають досконало вміти, усвідомлювати та вдосконалювати власну самоосвіту, самовиховання та прагнути до втілення себе як реального прикладу самостійності для майбутніх учнів. А завдання викладачів – підказати, допомогти, покращити, відкоригувати найкращі якості для природнього, легкого втілення самостійності в особистості вчителя молодших класів як взірця для наслідування.

Підготовка вчителя до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів з метою розвитку у них самостійності як важливої якості особистості належить до тих явищ, що знаходяться у стані розвитку і вимагають якісних змін та динаміки не тільки особистісних, а, перш за все, професійних орієнтацій майбутнього організатора цього складного процесу.

Внутрішню потребу у професійному виконанні цієї функції мають сформувати у майбутніх учителів викладачі ВНЗ.

«У зв'язку з цим, як акцентує увагу акад. О.Савченко, вузівським викладачам важливо визначати реальні професійні потреби молодих учителів і закладати їх у зміст і структуру професійної підготовки» [4, с.8].

О.Савченко підкреслює важливу для нашого дослідження думку про те, що за своєю природою вчитель початкових класів не може бути професіоналом високого гатунку без інтеграції психології, дидактики і методики, тому принципи

особистісної центрованості педагогічної дії, інтеграції, системності, синергетики мають бути методологічним підґрунтям інноваційних змін у педагогічній освіті, в професійній підготовці вчителя до керівництва самостійної роботи учнів.

У колі наукових інтересів О.Савченко центральне місце займає розвиваюче навчання учнів початкової школи, яке ґрунтується на активній позиції, пізнавальній самостійності учнів.

Самостійну роботу учнів О.Савченко розглядає як «діяльність, спрямовану на оволодіння навчальним матеріалом або його застосування, що відбувається без участі вчителя» [4, с.363].

Таке тлумачення є важливим з точки зору виділення самостійної роботи учнів як важливого виду навчальної діяльності. Водночас науковцями по-різному визначається характер, зміст і концептуальні підходи до педагогічного керівництва самостійною роботою.

Проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів полягає в тому, що велика кількість годин навіть з педагогічних дисциплін є відірваними від професійної спрямованості і педагогічної діяльності вчителів.

З цього приводу О.Савченко справедливо зауважує: «Нерідко викладачі ознайомлюють з педагогікою майже однаково, що майбутніх фізиків, що майбутніх учителів початкових класів. За цих умов ці теоретичні знання для студентів стають важливими лише для іспиту, але не результативними у реальній роботі. Це зумовлює таке поширене явище, як втрата молодими вчителями інтересу до подальшого поглибленого читання праць з дидактики і психології» [4, с.8]. Більше того, вони не здатні створювати нові сучасно-перспективні методики, сприятливе для дітей навчальне середовище, в якому основна увага надається не формальним знанням, а розвитку особистості учня початкової школи.

На жаль досить часто молоді вчителі початкових класів (стаж – до 5-ти років) мають поширену думку на розвиток самостійності учнів саме до академічних знань, до змісту навчальних предметів, ігноруючи розвиток самостійності в усіх інших сферах дитячої життєдіяльності. Такий вузький погляд

на педагогічне керівництво розвитком самостійності школяра залишає поза увагою соціальне й моральне становлення особистості дитини.

Надто мала кількість молодих учителів висловились за необхідне виховувати у дітей самостійність у взаємодії з людьми, в адаптації до нових умов життєдіяльності в стрімко мінливому соціумі ринкового суспільства. Ситуація зобов'язує вчителя в таких умовах ставитись до дитини як до особистості, що передбачає право учня на самостійні дії, саморозвиток, власну думку, життєву позицію.

Цілком справедливо і своєчасно у цьому зв'язку О.Сухомлинська гостро ставить питання про те, що Україні вкрай необхідні методики, які з раннього дитячого віку привчають дітей до самостійного мислення і самоконтролю, як захисні механізми для існування в суспільстві, формування в особистості можливостей висловлювати, відстоювати свою думку, умінь виразити себе [6, с.12].

На жаль, таких методик і наукових досліджень з цих питань в Україні обмаль, що породжує у вчителів початкових класів апатію до розв'язання подібних гострохарактерних проблем.

Таку тенденцію ми вважаємо шкідливою. Існує небезпека її подальшого поширення. Це пов'язано, зокрема, зі стратегічними змінами, які мають місце в системі професійної підготовки вчителів початкових класів останніх років.

Пояснення цьому знаходимо у О.Савченко: «В «чистому» вигляді вчитель початкового навчання вже майже не готується. Переважають різноманітні поєднання цієї спеціальності (наприклад, з музикою, з іноземною мовою, фізичним вихованням, психологією тощо). Цей доважок забирає у базових методик велику кількість годин. Зрозуміло, що в умовах значного зменшення часу на методики предметів інваріантної частини навчального плану майбутні вчителі не зможуть ними оволодіти навіть елементарно» [4, с.8].

У зв'язку з цим, важливою проблемою підготовки майбутніх учителів, на думку О.Савченко, є посилення професійної зорієнтованості викладання як загальнокультурного блоку, так і базових теоретичних дисциплін: педагогіки,

психології і наукових основ методик. Безперечно, що всі ці складові мають точніше відбитися в особистісно-професійній підготовці вчителя початкових класів [4].

Узагальнений досвід, спостереження та експериментальні дані С.Сисоєвої свідчать про те, що процес підготовки освітян до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів не приведе до бажаних наслідків, якщо не буде передбачена його органічна єдність з розвитком самостійності як риси характеру майбутнього вчителя під час його професійного становлення у ВНЗ [5, с.379]. Майбутні вчителі, на думку С.Сисоєвої, в основному, чітко усвідомлюють основні професійні якості, необхідні сучасному вчителю, інтуїтивно відчують їх значення для практичного виконання своїх професійних обов'язків, але повною мірою не набувають у процесі професійної підготовки тих необхідних професійних якостей (у нашому випадку – самостійності), знань і навичок, які потрібні для успішної педагогічної діяльності з першого дня роботи в школі [5, с.251].

На необхідність такого підходу вказується і в моделі професійної готовності майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання О.Пехотою [1, с.94]. Зокрема, підкреслюється, що високий рівень інтеграційного компонента професійної готовності майбутнього вчителя характеризується: чіткою орієнтацією у власних професійних можливостях і потенційних можливостях кожного учня та їх системним аналізом, самоаналізом і як результат – продуктивним використанням їх під час педагогічної практики [2, с.92].

О.Пехота теж поєднує формування готовності майбутніх учителів до здійснення якогось конкретного напрямку роботи з дітьми з обов'язковим вихованням відповідної якості у майбутніх учителів під час їхньої професійної підготовки. І це цілком логічно. Важко собі уявити, щоб учитель, у якого не сформована, наприклад, відповідальність як якість особистості, зміг виховати цю якість у дітей.

Професійна підготовка вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання [2, с.101-102] визначається О.Пехотою як *процес поглибленого*

ознайомлення студентів з науковими основами й технологіями особистісно орієнтованого навчання, розвитку спеціальних практичних навичок і умінь, зорієнтованих на розвиток особистості кожного учня, формування певних психологічних і моральних якостей, важливих для роботи.

Взявши за основу визначення поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» О.Пехоти, слід вважати за необхідне спрямовувати самостійну роботу студентів на виховання в майбутніх учителів початкових класів самостійності як людської, професійно значущої якості, що передбачає наявність умінь заохотити, задовольнити потребу учня у самостійному отриманні необхідних знань, самостійному використанні їх на практиці. Для цього необхідно навчити майбутнього вчителя критично мислити, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, мати необхідний рівень інтерпретації свого суб'єктного досвіду як закономірного показника готовності до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів.

Враховуючи основні досягнення сучасних дослідників проблеми професійної підготовки вчителя, можна виділити загальні критерії сформованості готовності вчителя до керівництва самостійною роботою учнів, зокрема, таких, як:

- грамотна постановка мети, моделювання самостійної роботи учнів, її організація, контроль і стимулювання, педагогічний аналіз і корекція, постановка більш гідної мети;
- вміння урізноманітнювати способи досягнення мети самостійної діяльності учнів у навчально-виховному процесі;
- яскраво виражена самостійність майбутніх учителів в усіх сферах якісної студентської життєдіяльності (виборі професії, ефективних видів і форм самостійної роботи в процесі навчання, творчої, науково-дослідної роботи і дозвілля);
- самоініціатива і відповідальність у побудові не тільки своєї власної стратегії життя, а й здатність надавати в цьому допомогу іншим;

- яснє уявлення про майбутнє життя дитини молодшого шкільного віку, про засоби прилучення дітей до досягнутого суспільством рівня національної і світової культури;

- позитивне ставлення студентів до майбутньої професії;
- стійкі мотиви діяльності;
- наявність професійно значимих якостей особистості;
- засвоєння сукупності професійно-педагогічних знань;
- оволодіння педагогічними вміннями й ефективне застосування їх на практиці.

Висновки. Отже, природа педагогічного керівництва самостійною роботою учнів початкових класів складна, глибоко гуманістична й багатоаспектна. Саме тому питання про підготовку майбутніх вчителів до цього процесу слід будувати системно, враховуючи всі напрями та особливості розвитку самостійності, не забуваючи й про вдосконалення власне самостійної роботи самих студентів педагогічних вузів.

Список використаних джерел:

1. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 302 с.
2. Пехота О.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О.М. Пехота, А.М. Старєва. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2005. – 272 с.
3. Пуховська Л.П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах: порівняльний аналіз / Л. П. Пуховська // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків. – 2000. – №1. – С.53–61.
4. Савченко О.Я. Підсумки першого етапу функціонування початкової школи у складі 12-річної / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2006. – №1. – С.4–8.
5. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
6. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін / О.В. Сухомлинська // Педагогічні науки: Зб. наук. пр.: Херсон: ХДУ, 2003. – Вип. 35. – С. 9–13.
7. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л.О. Хомич. – К.: Магістр, 1998. – 200 с.